

Azərbaycan neft emalı sənayesinin inkişaf xüsusiyyətləri və problemlərinin həlli yolları

F.X. Kərimli

Əmək Şəraiti Normalarının İşlənməsi İdarəsi

Açar sözlər: neft-kimya sektoru, neft emalı sənayesi, emal dərinliyi, neft emalı zavodu, texnologiyalar.

e-mail: karimli.faug@gmail.com

Особенности развития нефтеперерабатывающей промышленности Азербайджана и пути решения ее проблем

Ф.Х. Керимли

Управление разработки норм условий труда

Ключевые слова: нефтехимический сектор, нефтеперерабатывающая индустрия, глубина переработки нефти, нефтеперерабатывающий завод, перерабатывающие технологии.

В настоящее время для нефтедобывающих стран развитие нефтеперерабатывающей промышленности и инфраструктура, отвечающая современным технологическим требованиям, считаются важными показателями, поскольку они отражают широкое развитие социально-экономического потенциала страны в целом. Изучение потенциала и инфраструктуры нефтехимической и нефтеперерабатывающей промышленности в Азербайджане поможет выявить существующие проблемы и определить пути их решения.

Определено современное состояние нефтехимической и нефтеперерабатывающей промышленности в Азербайджане. В результате исследований были выявлены проблемы, существующие в этой области и предложены пути их решения.

Development characteristics of oil refining industry in Azerbaijan and the ways of its problems solution

F.Kh. Kerimli

Department of Labor Standards

Keywords: petrochemical sphere, oil refining industry, oil refinery, oil refining depth, refining technologies.

Currently, the development of oil refining industry and the infrastructure meeting the requirements of up-to-date technologies are considered significant parameters as they reflect the wide-scale development of social-economic potential in whole. The study of infrastructure potential of petrochemical and oil refining industry in Azerbaijan will help to fix existing problems and specify the ways of their solution.

The actual status of petrochemical and oil refining industries in Azerbaijan was defined. As an investigation result, the problems of the sphere were revealed and the ways of their solution suggested as well.

Müasir dövrdə emal və kimya sənayelərinin inkişafı neft hasil edən ölkələr üçün mühüm göstərici hesab edilir və ölkənin sosial-iqtisadi potensialının geniş aspektdə inkişafını özündə əks etdirir. Azərbaycanın neft-kimya və emal sənayesi potensialı, infrastrukturun ölkə iqtisadiyyatında rolu və əhəmiyyətinin təhlili nəticəsində bu sektorun inkişafının iqtisadi artıma təsiri müəyyən edilmişdir.

Azərbaycanın kimya və neft-kimya sənayesinin mövcud vəziyyəti və inkişaf perspektivlərini tədqiq edərəkən ölkənin xüsusiyyətləri, iqtisadi mövqeləri təhlil edilmişdir, nəticədə bu sahənin ölkə üçün necə mühüm əhəmiyyət kəsb etdiyi göstərilmişdir.

Neft-kimya və emal sənayesi ölkə iqtisadiyyatının ən aparıcı sahələrindən biri hesab edilir, çünki investisiyaların 1/3 hissəsi onların payına düşür. Qeyd etmək lazımdır ki, bu sahəyə yatırılan investisiya göstəricilərinə görə son illərdə neft-kimya sənayesində əhəmiyyətli artım müşahidə olunur [1]. Dünya təcrübəsinə əsasən neft-kimya sənayesi və neft emalının inkişafı digər sənaye və təsərrüfat sahələri üçün multiplikativ effekt yaradır və əhalinin dayanıqlı məşğulluğuna səbəb olur. Belə ki, kimya və neft emalı sənayesində yaranan bir iş yeri, digər əlaqəli sahələrdə 5–6 yeni iş yerlərinin açılmasına gətirib çıxarır. Neft-kimya və emal məhsullarının istehsalı ilə məşğul olan müəssisələr metallurgiya, tekstil, maşınqayırma və kənd təsərrüfatı müəssisələri ilə sıx əməkdaşlıq edir. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın neft-kimya və emal sənayesində çalışanların sayında əvvəlki illə müqayisədə 2016-cı ildə 3 % azalma müşahidə edilmişdir. Kimya sənayesində təxminən 170-ə yaxın iri və orta sahibkarlıq subyektləri var. Müəssisələrdə 12000-nə yaxın işçi çalışır [1].

Onu da əlavə etmək lazımdır ki, mövcud olan problemlərə baxmayaraq Azərbaycanın neft emalı

sənayesi xarici analoqlarından üstün olmasa da, qənaətbəxş keyfiyyətdə daxili bazarı zəruri neft məhsulları ilə təmin edə bilər.

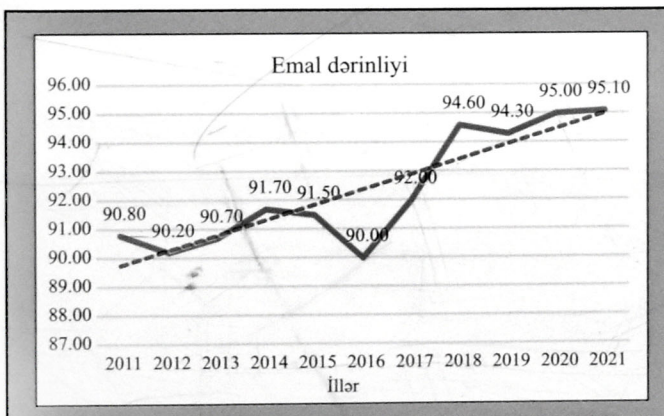
Heydər Əliyev adına Neft Emalı Zavodunun (NEZ) əsas problemi istehsalı müasir dünya standartları səviyyəsinə çatdırmaq üçün avadanlıqların, həmçinin maşın parkının və tətbiq olunan texnoloji proseslərin sürətli şəkildə modernləşdirilməsi və yenilənməsidir. Yeni texnologiya və avadanlıqların tətbiqi vacibdir, çünki hazırda istifadə olunan texnoloji qurğular həm fiziki, həm də mənəvi cəhətdən köhnəlmişdir.

Karbohidrogen (KH) xammal ehtiyatlarının tullantısız emalı prosesi texniki nöqteyi-nəzərdən daha təkmilləşdirilmiş və ekoloji cəhətdən daha təhlükəsiz hesab edilir. Bu da həmçinin neftin emal dərinliyinin və bununla bilavasitə bağlı olan xammal vahidinə görə əldə edilən neft məhsullarının həcmində əhəmiyyətli dərəcədə artmasına səbəb olur.

Neft hasilatı və neft emalı sahələrində mövcud olan əsas problemlər

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanda neft məhsullarının istehsalı sahəsinə son beş il ərzində 250 mln. man-a yaxın investisiya yatırılmışdır ki, bu da əsasən qeyri-texnoloji xarakter daşıyan sosial infrastruktur obyektlərin tikintisinə yönəldilmişdir. Son illərdə kimya sənayesinə yatırılan investisiyaların həcmində də əhəmiyyətli artım müşahidə olunur (cədvəl). Bununla yanaşı 2018-ci ildə NEZ-in modernizasiyası çərçivəsində yeni bitum qurğusunun tikintisi başa çatdırılmış və dövlət tərəfindən həyata keçirilən yenidənqurma işlərinin 2025-ci ilədək yekunlaşdırılması planlaşdırılır [1–3].

Şəkildən görüldüyü kimi son illərdə, neftin

NEZ üzrə emal dərinliyinin göstəriciləri

Göstəricilər	İllər				
	2013	2014	2015	2016	2017
Neft məhsullarının istehsalı sahəsinə investisiyalar, mln. man.	25.60	33.10	16.30	88.40	83.90
Kimya məhsullarının istehsalı sahəsinə investisiyalar, mln. man.	3.50	2.10	6.80	18.50	87.40

emal dərinliyi göstəricisi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Buna əsas səbəb mazut istehsalı həcmində azalmasıdır. Belə ki, əvvəlki dövrlərdə istehsal olunan mazutun həcmində artması 2007-ci ildən Rusiyadan təbii qaz idxalının dayandırılmasına görə yaranmışdır. Elektrik enerjisinin istehsalında mazutdan istifadə olunması zəruriyyətini yaratmışdır. Artan mazut istehsalının həcmi emal dərinliyinin azalmasına da səbəb olurdu. Lakin ölkədə qaz hasilatının artması mazuta olan tələbin azalma səbəblərindən biri hesab edilir. Digər səbəb mazutun artıq təkrar emal edilərək açıqrəngli neft məhsullarının istehsalında istifadə olunmasıdır [4]. SOCAR-ın davamlı inkişaf hesabatına istinadən qeyd etmək lazımdır ki, 2016-cı ildə soba mazutu istehsalı 398.62 min t olduğu halda, 2018-ci ildə bu göstərici 106.57 min t təşkil etmişdir.

Bununla yanaşı onu da qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycanın neft hasilatı və emal sahələrində aşağıdakı problemlər mövcuddur:

- neft hasilatında azalma (2015-ci ildən Azərbaycanın mədən sənayesinin tarixində ilk dəfə olaraq faydalı KH istehsalında azalma tendensiyası müşahidə olundu);

- neftli səmt qazının (NSQ) istifadəsi və səmərəli tətbiqi ilə bağlı problemlərin mövcudluğu; son illərdə Azərbaycanda səmt qazının yandırılmadan yığılmasında görülən işlərə baxmayaraq bu problem hələ də mövcuddur. Qeyd edək ki, 2018-ci ildə Azərbaycanda təxminən 14 mlrd. m³ NSQ hasil olunub. 2018-ci ildə təxminən 3 mlrd. m³ səmt qazı yığılaraq əhaliyə təhvil verilmişdir. Bu da atmosferə zərərli tullantıların həcmində əhəmiyyətli dərəcədə artırır [4–6];

- SOCAR üzrə hər il 1 mlrd. m³ səmt qazı yığılaraq əhaliyə verilir, burada Neft Daşlarından 280, Günəşlidən 310 və Çıraq yatağından 350 mln. m³ səmt qazı toplanaraq əhalinin istifadəsinə yönəldilir [7];

- dünya təcrübəsində qəbul olunmuş şamda yandırılan qazın əmsalı 5 % olduğu halda, Azərbaycanda 2014-cü ildə bu göstərici 2 %-ə, 2016-cı ildə 1.74 %-ə, 2017-ci ilin avqust ayında 1 %-ə endirilib. Tətbiq edilən yeni texnologiyalar sayəsində bu problemi aradan qaldırmaq mümkün ola bilər [8];

- neft emalı və hasilatı sənayelərində istifadə edilən əsas istehsalat fondlarının köhnəlməsi və

bunun nəticəsində aşağı keyfiyyətli məhsulların əldə olunması, bundan əlavə son 20 ildə, ölkədə köhnəlmiş neft emalı texnologiyalarından istifadə edilir ki, bu da daha çox enerjinin sərf olunmasına gətirib çıxarır və ətraf mühitə mənfi təsir göstərir. Neftin emal edilməsində ortaya çıxan texnoloji sxemlərdə dərinləşmə proseslərinin tətbiqi ilə yanaşı neft məhsullarının keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edən üsulları da tətbiq etmək lazımdır. Bunun nəticəsində KH xammalının yüksək keyfiyyətli neft məhsullarına konversiya səviyyəsi də əhəmiyyətli dərəcədə artmış olacaqdır [9].

Azərbaycanda neft emalının əsas problemlərini həll etmək üçün aşağıdakı istiqamətlərdə tədbirlər həyata keçirilməlidir.

1. Texnoloji istehsal proseslərinin tətbiqi ilə əldə olunan tullantıların azaldılmasına nail olunmaqla neft emalının dərinləşməsini maksimum dərəcədə artırmaq və bunun üçün bütün zəruri tədbirləri həyata keçirmək; bu yeniliklər neft emalının ağır qalıqlarından yüksək ekoloji təmiz mühərrik yanacaqları əldə etməyə imkan verəcək ki, nəticədə xammaldan istifadənin səmərəliliyi də artacaqdır [9, 10].

2. Neft məhsullarının keyfiyyət göstəricilərini təkmilləşdirmək üçün davamlı işlərin görülməsini gücləndirmək.

3. Mövcud istehsal texnologiyalarının modernizasiyası ilə tətbiq olunan texnoloji proseslərin effektivliyinin artırılması və daha müasir texnoloji sxemlərin, həmçinin müxtəlif katalizator növlərinin tətbiqi ilə enerji və resursa qənaət edən texnologiyaların təkmilləşdirilməsi və həyata keçirilməsi işlərini təmin etmək [11, 12].

4. Neft-kimya sənayesi müəssisələri üçün xam məhsul istehsalının təkmilləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirmək.

5. Təbii qaz, qaz-kondensat və həmçinin hidrokarbon ehtiyatlarını və mühərrik yağlarını əldə etməyə imkan verən digər alternativ mənbələrin emal həcmünün artırılmasına imkan yaradan texnologiyaların aktiv şəkildə tətbiqini həyata keçirmək.

6. Neft məhsullarının keyfiyyət xüsusiyyətlərini daha da təkmilləşdirmək üçün elmi və texnoloji araşdırmaları intensivləşdirmək.

Ədəbiyyat siyahısı

1. <https://www.stat.gov.az/source/industry/> [2018]
2. <http://www.socar.az/socar/en/economics-and-statistics/economics-and-statistics/oil-production> [2018]
3. <https://bit.ly/2n7qDbx> / 2019
4. <https://bit.ly/2m3YDFN> 2009
5. <http://interfax.az/view/758314/az> 2019
6. <https://on.bp.com/2lxGtMa> 2018
7. <https://bit.ly/2mdMm1s> 2018
8. <https://report.az/energetika/dunya-bankinin-ggfr-teskilati-azerbaycanin-tecrubesini-oyrenmek-ve-dunyaya-yaymaq-isteyir/> [2018]
9. <http://www.ngpedia.ru/id531973p3.html> [2018]
10. <http://kniganefti.ru/word.asp?word=428> [2017]
11. Əhmədov B.Ə. Azərbaycan da neft emalı sənayesinin inkişaf problemləri. – Bakı: Elm, 2003, s. 212.
12. Əliyev T., Məlikov Y., Əhmədov B. Neft emalı və neft-kimya sahələrinin eko-iqtisadi problemləri. – Bakı: Elm, 2005, s. 240.

References

1. <https://www.stat.gov.az/source/industry/> [2018]
2. <http://www.socar.az/socar/en/economics-and-statistics/economics-and-statistics/oil-production> [2018]
3. <https://bit.ly/2n7qDbx> / 2019
4. <https://bit.ly/2m3YDFN> 2009
5. <http://interfax.az/view/758314/az> 2019
6. <https://on.bp.com/2lxGtMa> 2018
7. <https://bit.ly/2mdMm1s> 2018
8. <https://report.az/energetika/dunya-bankinin-ggfr-teskilati-azerbaycanin-tecrubesini-oyrenmek-ve-dunyaya-yaymaq-isteyir/> [2018]
9. <http://www.ngpedia.ru/id531973p3.html> [2018]
10. <http://kniganefti.ru/word.asp?word=428> [2017]
11. Ahmadov B.A. Azerbaijan da neft emalı sənayesinin inkişaf problemləri. – Bakı: Elm, 2003, s. 212.
12. Aliev T., Melikov Y., Ahmadov B. Neft emalı və neft-kimya sahələrinin eko-iqtisadi problemləri. Bakı: Elm, 2005, s. 240.